

Demirel Delić*

Vjerska obilježja u pravosuđu Bosne i Hercegovine – *pro et contra*

Sadržaj

1. Uvod
2. Standardi Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP)
3. Vjerska obilježja u javnoj sferi - praksa Ustavnog suda BiH
4. Normativna osnova i posljedice Zaključka VSTV-a BiH
5. Zaključak

1. Uvod

Neuobičajen broj neujednačenih reakcija, sa izraženim pomanjkanjem valjane pravne argumentacije,¹ na zaključak Visokog sudskog i tužilačkog vijeća (VSTV) o zabrani nošenja vjerskih obilježja u pravosudnim institucijama ne treba da iznenađuje. Ipak, sadržaj reakcija koje ispoljavaju kritičari Zaključka VSTV-a je uglavnom zabrinjavajući,² jer ukazuje na suštinsko nerazumijevanje/nepoznavanje standarda zaštite ljudskih prava garantovanih ustavnim sistemom Bosne i Hercegovine.³ Da društvene prilike i stvarni uvjeti egzistencije ljudi u dominantnoj mjeri

* Autor je diplomirani pravnik i asistent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici.¹ Indikativne su javne reakcije u tom smislu: Hidžab na sudu: Napad na vjerske slobode ili sekularizam, dostupno pod: <http://ba.n1info.com/a/78928/Vijesti/Vijesti/Zabrana-nosenja-vjerskih-obiljezja-u-pravosudju-BiH.html>, očitavanje 10. 03. 2016. Kožemjakin: Zaključak VSTV-a o zabrani nošenja vjerskih obilježja je neprimjeren, dostupno pod: <http://radiosarajevo.ba/novost/214426/kozemjakin-zakljucak-vstv-a-o-zabrani-nosenja-vjerskih-obiljezja-je-neprimjeren-0>, očitavanje 11. 03. 2016; Bura zbog zabrane vjerskih obilježja: Odlukom VSTV-a su pogođene samo muslimanke u BiH, dostupno pod: <http://faktor.ba/bura-zbog-zabrane-vjerskih-obiljezja-odlukom-vstv-a-su-pogodene-samo-muslimanke-u-bih/>, očitavanje 13. 03. 2016; Odluka VSTV-a razočarala pravnice s hidžabom: Ona predstavlja teško kršenje ljudskih prava, dostupno pod: <http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/odluka-vstv-razocarala-pravnice-s-hidzabom-ona-predstavlja-tesko-krsenje-ljudskih-prava>, očitavanje 26. 02. 2016.

² U tom smislu, indikativni su istupi nosilaca odgovornih funkcija/kreatora javnog mnijenja koji upućuju na ozbiljan stepen neinformiranosti o pravnim standardima sekularne države i normativnom osnovu spornog Zaključka: Arapović: Zaključak VSTV-a paušalan, neprovodiv, pa shodno tome i neobavezujući, dostupno pod: <http://www.preporod.com/index.php/islamska-zajednica/rijaset/3651-arapovic-zakljucak-vstv-a-pausalan-neprovodiv-pa-shodno-tome-i-neobavezujući>, očitavanje 30. 02. 2016; Sindikat Općinskog suda traži od VSTV-a: Poništiti odluku o zabrani nošenja vjerskih obilježja, dostupno pod: <http://www.mojportal.ba/novost/225631/Sindikat-Općinskog-suda-trazi-od-VSTV-a-Ponistiti-odluku-o-zabrani-nosenja-vjerskih-obiljezja->, očitavanje 12. 03. 2016.

³ Usp. Reakcije na zaključak VSTV-a: Marama i križ ne znače pristrasnost, dostupno pod: <http://faktor.ba/reakcije-na-zakljucak-vstv-a-marama-i-kriz-ne-znace-pristrasnost/>, očitavanje 12. 03. 2016.

utiču na njihove misli i postupke nije sporno.⁴ Ni pravnici nisu izuzetak. Čini se da pravničko razumijevanje vjerskih sloboda u sekularnoj državi, kao i ljudskih prava nije pošteđeno ideoloških pritisaka ili pritiska interesnih grupacija kojima pripadaju.⁵ Kako drugačije objasniti da slična javna reakcija, samoproглаšenih zaštitnika individualnih i kolektivnih prava povodom Zaključka VSTV-a, nije uslijedila u pogledu diskriminacije “Ostalih” koji su, praktično, onemogućeni da zauzimaju odgovarajuće pozicije u Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, Predsjedništvu Bosne i Hercegovine, Domu naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, instituciji Ombudsmena za zaštitu ljudskih prava itd.⁶ Ne sporim mogućnost odgovora. Zaključujem da postoje dva potencijalno moguća. Prvi, da je diskriminacija “Ostalih” duboko ukorijenjena u javnom diskursu, pa je suvišno ukazivati na općepoznatu neuralgičnu tačku bosanskohercegovačkog društva, kad to “i vrapci na grani”⁷ znaju. U tom slučaju deklarirani zaštitnici ljudskih prava gube kredibilitet zbog konformizma i nekonzistentnosti. Drugi, za koji se *a priori* nadam da je u domenu fikcije, u što nisam uvjeren. Taj bi bio, dvije situacije nisu kompatibilne, jer dominacija većine nad “Ostalima” treba da se prihvati kao bosanskohercegovačka koncepcija demokratije. To bi značilo da manjina treba da prihvati nemogućnost uticaja na javne politike, a kreatori (konstitutivni narodi) javnih politika treba da budu zaštićeni. Zaštićeni od sebe?! Ta koncepcija je prevaziđena.

Primjena normativnih standarda sekularne države propisana Ustavom Bosne i Hercegovine (Ustav BiH) nije pitanje individualne interpretacije konkretnog prava ili njegove svrhe.⁸ Standardi koji su utvrđeni Ustavom BiH (u ustavni sistem inkorporisanim međunarodnim dokumentima) i nižim pravnim aktima, judikatima Ustavnog suda Bosne i Hercegovine (Ustavni sud BiH), Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), ne ostavljaju prostor za pojedinačno tumačenje njihovog kvaliteta i neophodnosti primjene.⁹ Uspostavljeni pravni standardi, a ne zaštita vlastitih interesa treba da budu polazna osnova za debatu o nošenju vjerskih obilježja u pravosudnim institucijama. Instruktivne su u tom smislu odluke Ustavnog suda BiH u predmetima AP 3947/12¹⁰ i AP 2190/13.¹¹ Smisao zaštite ljudskih prava, prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava (EKLJP) i praksi ESLJP-a nije u apstraktnom, izolovanom od stvarnosti i uopćenom normiranju prava i sloboda.¹² Jer, EKLJP i njeno tumačenje jesu

⁴ O pogubnosti javnog ispoljavanja pripadnosti manjinskoj religijskoj skupini (stvarnim uvjerenjima) u uslovima terora ili političke prinude, i konformnoj, brižljivo prezentiranoj, ali nevjerodostojnoj pripadnosti dominantnoj skupini: T. Haverić, *I vrapci na grani*, Sarajevo 2009, ss. 18 i dalje.

⁵ Usp. N. Visković, *Teorija države i prava*, Split 2006, s. 89.

⁶ Diskriminacija “Ostalih” je potvrđena i presudom međunarodne sudske instance, kojom je Bosna i Hercegovina proglašena odgovornom za kršenje najznačajnijeg regionalnog dokumenta u oblasti ljudskih prava – EKLJP, zbog nedozvoljene diskriminacije “Ostalih” u ustavnom sistemu Bosne i Hercegovine. Presuda ESLJP-a, Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine od 22. 12. 2009. Apl. 27996/06, 34836/06. Dostupno pod: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["sejdić"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-96491"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), očitavanje 20. 02. 2016.

⁷ Preuzeti frazem “I vrapci na grani” kao opis diskriminatorskog ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine, je poslužio kao motiv za pisanje knjige, v. Haverić (bilj. 7), s. 7.

⁸ V. Marama i križ ne znače pristrasnost, dostupno pod: <http://faktor.ba/reakcije-na-zakljucak-vstv-a-marama-i-kriz-ne-znace-pristrasnost/>, očitavanje 12. 03. 2016.

⁹ V. tač. 41 Odluke Ustavnog suda BiH AP-3947/12.

¹⁰ Odluka Ustavnog suda BiH AP-3947/12, od 07. 09. 2015. Dostupna na stranici Ustavnog suda BiH: <http://www.ccbh.ba/>.

¹¹ Odluka Ustavnog suda BiH AP-2190/13, od 07. 09. 2015.

¹² Usp. N. Ademović/J. Marko/G. Marković, *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 2012, s. 4.

dinamičan i evolutivan proces koji zahtijeva praktično orijentisano tumačenje prilagođeno duhu vremena i prostora u kojem živimo.¹³ Zbog toga, nošenje vjerskih obilježja predstavlja kompleksan fenomen koji nije podesan generaliziranju.¹⁴ Pitanje prihvatljivosti ispoljavanja vjerske pripadnosti u javnim - pravosudnim institucijama putem odjeće ili vjerskih simbola nema jednoznačan isključivo prihvatljiv odgovor.¹⁵

Sloboda ispoljavanja vlastitih religijskih uvjerenja podliježe ograničenjima, jer u demokratskom sekularnom društvu samo apsolutno pravo izbora uvjerenja koje će pojedinac slijediti nije podložno debati. Jednoznačan odgovor na pitanje da li je pravo izbora religijskih uvjerenja apsolutno pravo, glasi: da! Ipak, svaki vid manifestiranja tih uvjerenja nije i ne treba da bude dozvoljen. U javnoj sferi drugi mogu da osjećaju posljedice ispoljavanja religijskih uvjerenja, pa se nameće logičan zaključak, da vlastita sloboda ima granice ispoljavanja u uživanju sloboda ili prava drugih.¹⁶

Što se tiče prakse Ustavnog suda BiH, potrebno je imati na umu da pravne odluke moraju odražavati pravne standarde, a nacionalno zakonodavstvo im mora izaći u susret. Ispoljavanje bilo kakve vjerske, političke, nacionalne ili druge pripadnosti za vrijeme obavljanja službene dužnosti zaposlenicima suda (sudijama i službenicima suda) je Zakonom o sudovima Federacije Bosne i Hercegovine, Zakonom o sudovima Republike Srpske, Zakonom o sudovima Brčko distrikta BiH (i Kodeksom sudijske etike) eksplicitno zabranjeno!¹⁷ Također, oznake vjerske, političke, nacionalne ili druge pripadnosti ne smiju biti istaknute na sudskoj zgradi, prostoriji suda. Dakle, važećim pravnim propisima zabranjeno je nošenje vjerskih simbola adresatima norme (sudijama i službenicima suda).¹⁸ Zaključak VSTV-a kojim je (*samo*) ukazano na postojeće zakonske propise će biti prikazan uvažavajući normativnu osnovu za njegovo donošenje.¹⁹ Mogući prostor za kritiku Zaključka VSTV-a se nalazi u proširenju (bez pravnog osnova) zabrane nošenja vjerskih obilježja na tužioce i zaposlenike tužilaštva, te (široko)

¹³ V. tač. 84 i dalje presude Evropskog suda, Leyla Şahin protiv Turske od 10. 11. 2005. Apl. 44774/98, dostupno pod: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["44774/98"\],"itemid":\["001-70956"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), očitavanje 28. 02. 2016.

¹⁴ ESLJP je zaključio da države uživaju prostor "slobodne procjene" kada je u pitanju odnos države i religije, zbog čega nije moguće uspostaviti jednoobrazan koncept standarda sekularne države (ispoljavanja vjerskih uvjerenja u javnoj sferi). Specifičan domaći kontekst je uslovljen historijom, kulturom i tradicijom, koje variraju od države do države. Zbog toga ESLJP nije uspostavio evropski standard u domenu nošenja vjerskih obilježja, ali propisi usvojeni od domaćeg zakonodavca koji odražavaju demokratske vrijednosti postaju dijelom standarda koji je zaštićen konvencijom, uz obavezujući princip evropskog nadzora. Usp. tač. 73 i dalje presude ESLJP, Lautsi i drugi protiv Italije od 18. 03. 2011. Apl. 30814/06,

dostupno pod: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["lautsi"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-104040"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), očitavanje 21. 03. 2016.

¹⁵ V. tač. 32 i dalje Leyla Şahin protiv Turske (bilj. 13).

¹⁶ Usp. C. Morini, Secularism and freedom of religion: The approach of the European Court of Human Rights, *Israel Law Review*, 43, s. (611 i dalje) 612.

¹⁷ Čl. 13 Zakona o sudovima u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sl. n. FBiH 38/05, 22/06 i 63/10, 72/10, 7/13 i 52/14; Čl. 14 Zakona o sudovima Republike Srpske, Sl. gl. RS 37/12 i 44/15; Čl. 14 Zakona o sudovima Brčko distrikta BiH, Sl. gl. BD BiH 19/07, 20/07, 39/09 i 31/11; Kodeks sudijske etike, Sl. gl. BiH 13/06 i 24/15.

¹⁸ Usp. A. Abramović, *Vjerska obilježja u sudovima, da ili ne?*, s. 1 i dalje, dostupno pod:

http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Andrej_Abramovic1, očitavanje 07. 03. 2016.

¹⁹ Suprotno Zaključku VSTV-a vidi: Hidžab na sudu: Napad na vjerske slobode ili sekularizam, dostupno pod: <http://ba.n1info.com/a78928/Vijesti/Vijesti/Zabrana-nosenja-vjerskih-obiljezja-u-pravosudju-BiH.html>, očitavanje 10. 03. 2016. „Zaključak VSTV-a je primjer da naša javnost nije spremna da živi po modelu naprednih demokratija koje nastoje da poštuju demokratska prava. To nije sekularizam, nego diskriminacija.“

određen prostor slobodne procjene sudskom organu, bez navođenja konkretnih standarda kada će strankama biti ograničena sloboda ispoljavanja religijskih uvjerenja. U tom kontekstu, Zaključkom VSTV-a je propisano da *nosioci pravosudnih funkcija u svakom konkretnom slučaju cijene i odlučuju o pitanju nošenja vjerskih obilježja od strane stranaka u sudnicama, pri čemu je potrebno svaku pojedinu situaciju pažljivo procijeniti u njenom cjelokupnom kontekstu, imajući u vidu sa jedne strane prava pojedinca na slobodu vjere i prava na jednak pristup pravdi za sve i sa druge strane zahtjev poštivanja i očuvanja ugleda pravosudnih institucija, te objektivne zahtjeve sudskih postupaka.*

2. Standardi Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP)

Slobode zaštićene članom 9 EKLJP-a²⁰ jedna su od osnova demokratskog društva.²¹ EKLJP u smislu člana 9 pravi distinkciju između dva aspekta slobode vjeroispovijesti, *forum internum* i *forum externum*.²² *Forum internum* je apsolutno pravo.²³ Svako ima slobodu da ne/pripada i ne/slijedi neko religijsko uvjerenje, da promijeni ili napusti vjeru, u taj domen prava na slobodu vjeroispovijesti miješanje je zabranjeno.²⁴ Niko ne smije biti primoran da slijedi neku viziju svijeta ili da je napušta. Tako, obavezna vjerska javna zakletva izabranih članova zakonodavnog tijela, nije u skladu sa ovim principom.²⁵ Iz toga slijedi da je sloboda vjere kao inherentan element ljudskih prava garantovanih Ustavom BiH (EKLJP-om), jedan od najvitalnijih elemenata u stvaranju identiteta vjernika i njihovog koncepta života, ali, isto tako, predstavlja vrijednost i za ateiste, agnostike, skeptike i neopredijeljene.²⁶

Pravo na slobodu vjeroispovijesti ima i drugu dimenziju, *forum externum* ili pravo manifestiranja/ispoljavanja religijskih uvjerenja. Manifestacija, potencijalno može da ugrozi prava i slobode drugih, ili da predstavlja opasnost za društvo, pa ovo pravo podliježe ograničenjima koji su u interesu zaštite drugih.²⁷ U praksi je utvrđeno da individualno isticanje religijskih simbola i oblačenje koje izražava vjersku pripadnost neke osobe predstavljaju jedan od najčešćih vidova ispoljavanja vjerskih osjećanja i da kao takvo spada u područje zaštite člana

²⁰ EKLJP u članu 9 propisuje da svako ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjere. "Svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere: ovo pravo uključuje slobodu da promijeni vjeru ili uvjerenje i slobodu, sam ili zajedno sa drugima i javno ili privatno, da manifestira svoju vjeru ili uvjerenje, obredom, propovijedanjem i vršenjem vjerskih dužnosti i rituala."

²¹ Usp. tač. 42 Odluke Ustavnog suda BiH AP-2190/13.

²² V. I. Rorive, Religious Symbols in the Public Space: in Search of a European answer, *Cardozo Law Review*, 30/2009, s. (2669 i dalje) 2673.

²³ Apsolutno pravo ne može biti derogirano. Miješanje u apsolutna prava nije dozvoljeno, shodno tome, svaki vid uticaja javnim vlastima na uživanje aposlutnih prava pojedinaca je *a priori* nedozvoljen.

²⁴ Morini (bilj. 16), s. 615.

²⁵ Tač. 39 presude ESLJP-a, Buscarini i ostali protiv San Marina od 18. 02. 1999. Apl. 24645/94, dostupno pod: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode":\["ENG"\],"appno":\["24645/94"\],"documentcollectionid":\["GRANDCHAMBER"\],"itemid":\["001-58915"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), očitanje 18. 03. 2016.

²⁶ *Ibid*; Usp. tač. 125 i dalje presude ESLJP-a, S.A.S. protiv Francuske od 01. 07. 2014. Apl. 43835/11. Dostupno pod: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["sas"\],"documentcollectionid":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-145466"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), očitanje 24. 02. 2016.

²⁷ Iako su vjerske slobode prvenstveno pitanje individualne svijesti, one podrazumijevaju slobodu manifestiranja vjere. Usp. tač. 33 i dalje presude ESLJP-a, Kokkinakis protiv Grčke od 25. 05. 1993. Apl. 14307/88, dostupno pod: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["kokkinakis"\],"documentcollectionid":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-57827"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), očitanje 24. 02. 2016.

9 EKLJP.²⁸ Navedeno *implicira* da Zaključak VSTV-a (zasnovan na važećim zakonskim propisima) o zabrani nošenja vjerskih obilježja u pravosuđu može predstavljati miješanje u ljudsko pravo.²⁹ No pitanje je da li se Zaključak VSTV-a zaista miješa u ljudsko pravo slobode vjeroispovijesti?³⁰ Iako, bitno je naglasiti, samo miješanje ne proizvodi povredu prava, jer je pravo na slobodu vjeroispovijesti pravo sa materijalnim zakonskim ovlaštenjem.³¹ To znači da ne potpada u kategoriju apsolutnih ljudskih prava, pa su u praksi mogući slučajevi ograničavanja u područjima javne manifestacije/ispoljavanja vjere. Član 9 stav 2 nudi listu razloga za ograničenje slobode vjeroispovijesti: miješanje mora biti propisano zakonom, slijediti legitimne ciljeve (interes javne sigurnosti, reda, zdravlja, morala ili prava i sloboda drugih) i biti neophodno u demokratskom društvu.³² Sloboda ispoljavanja vjere se smatra dozvoljenom u mjeri u kojoj je kompatibilna s demokratijom i ljudskim pravima. ESLJP identificira demokratiju i ljudska prava sa pojmovima pluralizma i tolerancije.³³ Zato, svaki vid ispoljavanja religije koji ne manifestira te vrijednosti karakterizira se kao prijeteci po osnovne vrijednosti demokratskog društva. ESLJP je mišljenja da prilikom razmatranja opravdanosti miješanja u slobodu vjeroispovijesti fundamentalnu/osnovnu vrijednost ima pluralizam.³⁴ U praksi se iskristalizirao stav da ograničenja mogu biti neophodna kako bi se pomirili interesi različitih grupa i poštovala uvjerenja svih. Prema tome, država mora ostati neutralna i nezavisna od uticaja partikularnih interesa, kako bi sačuvala pluralizam i valjano funkcionisanje demokratije, a ne smanjivati tenzije ukidanjem pluralizma.³⁵ Prihvatanje koncepcije pluralizma ne nudi konačan odgovor na pitanje limita ispoljavanja religijskih uvjerenja (da li i u kojoj mjeri država može ograničiti pravo), zato se pitanje nužnosti ograničenja cijeni prema okolnostima konkretnog slučaja.

Obaveza poštovanja religijskog pluralizma, ne nosi sa sobom pravo na slobodnu procjenu do mjere da državne vlasti mogu okarakterizirati svako ispoljavanje religijskih uvjerenja opasnošću

²⁸ Usp. Odluku Ustavnog suda BiH AP-2190/13.

²⁹ Kao rezultat Zaključka VSTV-a o "Zabranu nošenja vjerskih obilježja u pravosuđu" od 21. 09 i 15. 10. 2015. svim rukovodiocima pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini upućen je naknadno dopis kojim se skrenula pažnja na zabranu nošenja vjerskih obilježja svim uposlenim u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini. Bitno je naglasiti da Zaključak VSTV-a samo ukazuje na postojeće pravne norme, i obaveznost primjene važećih normi.

³⁰ Zaključak VSTV-a nije akt koji u punom obimu dovodi do miješanja u ljudsko pravo, jer je zasnovan na važećim pravnim propisima. Zaključak VSTV-a nema izvršnu snagu i nije provedbeni akt, suštinski predstavlja uputu pravosudnim institucijama. Zakonski propisi na koje je ranije ukazano, predstavljaju direktno miješanje u ljudsko pravo sudijama i zaposlenicima suda. Zaključak nedvosmisleno predstavlja akt miješanja u ljudsko pravo za tužioce, službenike tužilaštva i stranke, zbog toga što zabrana nošenja vjerskih obilježja navedenim adresatima nije zasnovana na eksplicitnim pozitivnim propisima. BiH. V. S. Sali-Terzić, *Manifestacija vjerskih uvjerenja u pravosuđu: legitimno ograničenje ili diskriminacija?*, s. 8 i dalje, dostupno pod: http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Sevima_Sali-Terzic4, očitavanje 27. 03. 2016.

³¹ V. C. Steiner/N. Ademović, *Ustav BiH: komentar*, Sarajevo 2010, s. 332.

³² Čl. 9 st. 2 glasi: "Sloboda manifestiranja svoje vjere ili svojih uvjerenja će podlijegati samo onim ograničenjima predviđenim zakonom i koja su neophodna u demokratskom društvu u interesu javne sigurnosti, zaštite javnog poretka, zdravlja ili morala ili zaštite prava i sloboda drugih."

³³ J. Ringelheim, Rights, religion and the public sphere: the European Court of Human Rights in search of a theory?, L. Zucca/C. Ungureanu (ur.), *State and Religion in the New Europe: debates and dilemmas*, London 2015, s. (283 i dalje) 284.

³⁴ M. T. Parker, The Freedom to Manifest Religious Belief: an Analysis of The Necessity Clauses of the ICCPR and the ECHR, *Duke Journal of Comparative & International Law*, 17/2006, s. (91 i dalje) 96.

³⁵ D. Augenstein, Religious pluralism and national constitutional traditions in Europe, L. Zucca/C. Ungureanu (ur.), *State and Religion in the New Europe: debates and dilemmas*, London 2015, s. (261 i dalje) 264.

za demokratsko društvo! Mora postojati istinski, konkretan razlog za opravdanje ograničenja.³⁶ Najviše međunarodne pažnje pobudili su slučajevi nošenja burke i nikaba kod žena, koje su taj *izrazito snažni izraz spoljne manifestacije vjere* nosile prema vjerskim, dakle, prema islamskim propisima.³⁷

ESLJP, razmatrajući aplikaciju učiteljice u osnovnoj državnoj školi u Švicarskoj, kojoj je zabranjeno da nosi maramu (hidžab) za vrijeme nastave, zaključio je da se osporena mjera može smatrati opravdanom i da je proporcionalna cilju zaštite prava i sloboda drugih, javnog reda i javne sigurnosti.³⁸ Sud je, imajući u vidu da se radi o učiteljici koja je zaposlena u državnoj školi, koja, stoga, mora tolerirati proporcionalno ograničenje prava na slobodu vjere,³⁹ zaključio da je mjera zabrane nošenja marame za vrijeme nastave koja je izrečena aplikantici bila „nužna u demokratskom društvu“, te da takvim ograničenjem aplikantici nije prekršeno pravo iz člana 9 Evropske konvencije.⁴⁰

ESLJP je naročito uzeo u obzir (1) postojanje pluralizma u okolini u kojoj se nalaze skupine i pojedinci sa različitim kulturološkim identitetom, (2) neutralnost države kao najboljeg modaliteta opstanka pluralizma u multikonfesionalnom društvu, (3) važnu ulogu učitelja koju imaju na učenike u osjetljivoj fazi izgradnje vlastitog identiteta djece. Iz ovog predmeta slijedi zaključak, da nacionalne vlasti uživaju široko polje slobodne procjene, ali da moraju uskladiti postupke nosilaca javnih funkcija sa evropskim standardom sekularne države koja osigurava neutralnost, pluralnost i međusobno uvažavanje svih kolektiva i pojedinaca. *A minori ad maius*, neutralnost zahtijevana od učitelja u državnim školama koja dozvoljava nacionalni standard zabrane nošenja vjerskih simbola, mnogo je restriktivnija u pitanjima pravosuđa. Funkcija pravosuđa i simbolika ostvarivanja načela nepristrasnosti i neutralnosti zahtijevaju niži prag tolerancije⁴¹ na ispoljavanje vjerskih uvjerenja.⁴²

Potpisnice EKLJP-a su se obavezale da u vlastitom nacionalnom okviru primjenjuju uspostavljene minimalne evropske standarde.⁴³ Pluralizam i harmonija, koji su temelj BiH, su

³⁶ Tako je ESLJP u predmetu Leyla Şahin protiv Turske (bilj. 13), tač. 115 zauzeo stav da nošenje hidžaba u javnoj sferi može da stvori pritisak onima koji ne žele da ga nose (u Turskoj je dominantno većinsko stanovništvo islamske vjeroispovjesti, pa je pristup ESLJP-a in concreto prilagođen konkretnim okolnostima).

³⁷ V. presude ESLJP-a, Leyla Şahin protiv Turske (bilj. 13), S.A.S. protiv Francuske (bilj. 26).

³⁸ Mogućnosti ograničenja prava na slobodu vjeroispovjesti su propisane čl. 9 EKLJP, koji glasi: “Sloboda manifestiranja svoje vjere ili svojih uvjerenja će podlijegati samo onim ograničenjima predviđenim zakonom i koja su nužna u demokratskom društvu u interesu javne sigurnosti, zaštite javnog poretka, zdravlja ili morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

³⁹ Funkcija pravosuđa u kontekstu nepristrasnosti, promoviranja ustavnih načela pluralizma, tolerancije, podsticanja harmonije u bosanskohercegovačkom pluralnom društvu koje je pluralno u svim svojim aspektima bilo bi poništeno ukoliko bi evropski standard sekularne države bio zanemaren. Pravosuđe je stub državne strukture i nužno odražava osnovna načela proklamirana normama o ustrojstvu države. Judikati i propisi *explicite* zabranjuju ispoljavanje religijskih uvjerenja za nosioce sudskih funkcija.

⁴⁰ Usp. tač. 33 i dalje presude ESLJP-a, Dahlab protiv Švicarske od 16. 02. 2001. Apl. 42393/98.

⁴¹ Usp. Abramović (bilj. 18), ss. 4 i dalje.

⁴² Na ovaj zaključak upućuje i odredba čl. 13 Zakona o sudovima u Federaciji BiH i čl. 14 Zakona o sudovima Republike Srpske koji nedvosmisleno zabranjuju svaki vid ispoljavanja vjerske pripadnosti za vrijeme vršenja službene dužnosti sudijama i službenicima suda. Čl. 13 Zakona o sudovima u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sl. n. FBiH 38/05, 22/06 i 63/10, 72/10, 7/13 i 52/14; Čl. 14 Zakona o sudovima Republike Srpske, Sl. gl. RS 37/12 i 44/15; Čl. 13 st. 1 Zakona o sudovima u FBiH: “Sudije i službenici suda ne smiju ispoljavati bilo kakvu vjersku, političku, nacionalnu ili drugu pripadnost za vrijeme vršenja službenih dužnosti.”

⁴³ Usp. tač. 70 presude ESLJP-a, Lautsi i drugi protiv Italije (bilj. 14).

vrijednosti nerazdvojive od demokratskog društva, koje su građene stotinama godina. ESLJP ističe da *čak i ako bi drugi nastavnici iskazivali druga vjerska ubjeđenja u istoj državnoj školi, nošenje marame bi odavalo utisak „identifikacije” tog nastavnika, koji je državni službenik, s određenom religijom što ne može biti u skladu s principom neutralnosti države*. Eksplicitan standard odvajanja religijskih simbola i ispoljavanja religijskih uvjerenja u državnim institucijama, korištenjem argumenta *a simili ad simile* znači da zaposleni u pravosuđu nošenjem vjerskih obilježja narušavaju princip nepristrasnosti javnim ispoljavanjem individualnih uvjerenja. Prema sudskoj praksi, sekularnost kao garant demokratskih vrijednosti, središnja je tačka slobode i jednakosti.⁴⁴ To načelo je onemogućilo državi da pokazuje sklonost prema određenoj religiji ili vjerovanju; ono je vodilo državu u njenoj ulozi nepristranog arbitra i time omogućila slobodu vjeroispovijesti i savjesti. Značajno ograničenje slobode vjeroispovijesti u predmetu Dahlab protiv Švicarske ESLJP je opravdavao zaključivši da je marama *jak vjerski simbol* koji je, posebno za djecu u dobi osnovne škole, sredstvo koje bi moglo odlučno uticati i imati preobraćujući efekat.⁴⁵

Sumirajući prethodni citat, korisnici pravosuđa (građani) kreiraju utisak o nepristrasnosti pravosuđa i na osnovu simbola i obilježja. Značenje simbola i obilježja nije individualna kategorija nositelja simbola.⁴⁶ Značenje simbola i obilježja iako nije univerzalno, podliježe tumačenju od strane posmatrača. Stoga, vlastita interpretacija nositelja obilježja kojim se ispoljava određeno uvjerenje nije presudna.⁴⁷ Dominatno (utvrđeno praksom ESLJP-a), nošenje hidžaba se percipira kao izraz religijskog uvjerenja, pa je nesporan i vjerskog obilježja.⁴⁸

ESLJP ocjenjujući ulogu religije u demokratskom društvu, istakao je da se u demokratskim društvima u kojima nekoliko religija koegzistira unutar jedne te iste populacije može pojaviti potreba da se postave ograničenja ove slobode, kako bi se pomirili interesi različitih grupa i osiguralo da se svačija uvjerenja poštuju.⁴⁹ Bosna i Hercegovina je post-konfliktne naravi, u kojoj vjerske zajednice nisu izuzete od odgovornosti za kulminaciju netrpeljivosti i tenzija između pripadnika različitih vjerskih grupa. Štaviše, masovni uticaj vjere u javnoj sferi je

⁴⁴ Usp. Odluku o dopustivosti i meritumu Ustavnog suda BiH U-62/01.

⁴⁵ Usp. tač. 33 i dalje presude ESLJP-a, Dahlab protiv Švicarske (bilj. 40)

⁴⁶ Usp. tač. 113 Odluke Ustavnog suda BiH u predmetu U-4/04: *Ustavni sud konstatira da su osporenim zakonima, u suštini, regulirana pitanja simbola i naglašava da su simboli usko vezani za njegovanje i očuvanje tradicije, kulture, osobitosti svakog naroda, te da oni utječu na okupljanje ljudi i sjedinjavanje u jednoj ideji i vjerovanju. Nesumnjivo, simboli nose određene emocije i smisao koji na specifičan način doživljavaju oni koji u simbolima prepoznaju dio svoje historije, tradicije i kulture. Simboli ne predstavljaju puke slike ili ukrase, nego svaki na svoj način nosi neka dublja skrivena značenja. Iz navedenog citata proizilazi da posmatrači percipiraju simbole nezavisno od njihovog objektivnog značenja. U konkretnom slučaju, čak iako sudija ili službenik suda nosi obilježje koje ne smatra vjerskim obilježjem, javnost procjenjuje da li se radi o obilježju koje je povezano sa određenim uvjerenjem, nipošto pojedinac.*

⁴⁷ Tako je Ustavni sud BiH u predmetu AP 2190/13 zaključio da apelantično nošenje hidžaba – marame predstavlja manifestiranje njezinoga religioznog vjerovanja, te kao takvo spada pod zaštitu u smislu člana 9 EKLJP-a. Ustavni sud u konkretnom slučaju je istakao kako je apelantica odlučila početi upražnjavati svoju vjeru i izvršavati vjerske obveze, među kojim je i nošenje hidžaba – marame. V. tač. 47 Odluke Ustavnog suda BiH AP-2190/13.

⁴⁸ V. tač. 82 presude ESLJP-a, Eweida i ostali protiv Velike Britanije od 15. 01. 2013. Apl. 48420/10, 36516/10, 51671/10, 59842/10,

⁴⁹ Usp. tač. 33 i dalje presude ESLJP-a, Kokkinakis protiv Grčke (bilj. 27).

proporcionalan produbljanju tenzija i sukoba u Bosni i Hercegovini.⁵⁰ Također, u navedenoj odluci ESLJP se pozvao na praksu organa Konvencije koji su usvojili stav da je sekularizam jedan od osnovnih principa države koji je u skladu s vladavinom prava i poštivanjem ljudskih prava i demokratije.⁵¹ Riječima ESLJP-a: *sekularizam je građanski organizator političkog, društvenog i kulturnog života, na osnovama nacionalnog suvereniteta, demokratije, slobode i nauke. Sekularizam je načelo koje pruža mogućnost pojedincu da afirmiše svoju ličnost kroz slobodu mišljenja i koje, pravljenjem razlike između politike i vjerskih uvjerenja, čini slobodu savjesti i vjeroispovesti djelotvornom. U sekularnom režimu, vjera je zaštićena od političke uloge. Ona nije sredstvo vlasti i ostaje na svom uvaženom mestu, koje će svako odrediti po svojoj ličnoj savjesti... U određivanju toga dokle se prostire polje slobodne procene Sud mora da ima u vidu šta je u pitanju, naime potrebu da se zaštite prava i slobode drugih, da se sačuva javni red i osigura građanski mir i istinski vjerski pluralizam, koji je od ključne važnosti za opstanak demokratskog društva. U demokratskim društvima, u kojima nekoliko vjera koegzistiraju u okviru jedne iste populacije, može biti neophodno da se uvedu ograničenja slobode da se ispoljava vjera ili uvjerenje kako bi se uskladili interesi raznih grupa i osiguralo poštovanje uvjerenja svakog lica. Mora da se postigne ravnoteža koja osigurava pravično i ispravno postupanje prema pripadnicima manjina i kojom se izbegava bilo koja zloupotreba dominantnog položaja.*⁵²

3. Vjerska obilježja u javnoj sferi - praksa Ustavnog suda BiH

Instruktivna je i praksa Ustavnog suda BiH u pitanjima nošenja vjerskih obilježja. Spor iz predmeta AP 3947/12 se može svesti na sljedeće detalje: Apelant je kao svjedok, na glavnom pretresu pred Sudom Bosne i Hercegovine, ušao je u sudnicu sa kapom na glavi, nakon čega ga je Sud upozorio da za korisnike Suda važe pravila odijevanja koja podrazumijevaju da je neophodno skidanje kape sa glave prilikom ulaska u sudnicu. Apelant upozorenje nije prihvatio, pri čemu je uporno pokušavao objasniti kako je nošenje kape njegovo pravo da ispoljava pripadnost vjeri. Sud Bosne i Hercegovine nakon toga je uložio dodatni napor da apelantu, kao svjedoku, objasni zbog čega je neophodno poštovati sud i pravila suda, poslije čega je apelant zatražio da mu se ostavi dodatno vrijeme da razmisli o svojoj odluci, što je Sud BiH prihvatio, a sve s nadom da će apelant razumjeti delikatnost situacije i donijeti razumnu odluku, kako se navodi u dispozitivu odluke Suda BiH. Međutim, apelant je nakon pauze u sudnicu ušao opet sa kapom na glavi, pokušavajući ponovno objasniti Sudu BiH da on na taj način ispoljava svoja vjerska uvjerenja. Sud je takvo ponašanje okarakterizirao kao nastavak neprimjerenog ponašanja i nakon upozorenja, te kao svjesno narušavanje reda u sudnici, zbog čega je apelant udaljen iz

⁵⁰ Instrukтивni su u tom smislu stavovi E. Šarčevića, *Suđenje pod vjerskim simbolom?*, dostupno pod: <https://edinsarcevic.wordpress.com> i iz intervjua E. Šarčevića, *Država mora pripadati svima na isti način, da ne bi bila ničija*, dostupan pod: <http://www.prometej.ba/clanak/intervju/intervju-s-edinom-sarcevicem-drzava-mora-pripadati-svima-na-isti-nacin-da-ne-bi-bila-nicija-1598>, očitavanje 09. 03. 2016; T. Haverić, *Hadžijanje o državnom trošku*, dostupno pod: <http://www.nasastranka.ba/haveric-hadzijanje-o-drzavnom-trosku/>, očitavanje 16. 03. 2016.

⁵¹ Usp. tač. 112 presude Evropskog suda, Chassagnou i ostali protiv Francuske od 29. 04. 1999. Apl. 25088/94, 28331/95 i 28443/95. Dostupno na: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"manoussakis\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\]-\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-58071\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\), očitavanje 24. 02. 2016.

⁵² V. D. Delić, *Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o neustavnosti 9. Januara „Dana Republike Srpske”*, s. 7, dostupno pod: http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Demirel_Delic, očitavanje 28. 03. 2016.

sudnice i novčano kažnjen, u skladu sa odredbom člana 242 stav 3 Zakona o krivičnom postupku BiH (ZKPBiH)⁵³. Sud BiH je svjedoku ukazao da je neprihvatljivo ispoljavanje vjerske pripadnosti u javnim institucijama putem odjeće ili vjerskih simbola, kao i na obvezu Suda BiH da podržava i promovira vrijednosti koje ljude zbližavaju i ujedinjavaju, a ne one koje ih razdvajaju i udaljavaju, uz naglasak da prava pojedinca nisu apsolutna i da ona ne bi smjela ugrožavati zajedničke vrijednosti.⁵⁴

Razmatrajući apelantove navode u svjetlu kršenja prava na slobodu misli, savjesti i vjere, Ustavni sud BiH je podsjetio da ograničenje propisano članom 9 stav 2 EKLJP dopušta državama da odlučuju samo o obimu uživanja ovih prava i sloboda, i to onda *kada je ta intervencija države u skladu sa zakonom*, odnosno propisana zakonom, i neophodna u demokratskom društvu, a radi zaštite osnovnih vrijednosti svake države, kao što su javna sigurnost, zaštita javnog poretka, zdravlja ili morala, ili zaštita prava i sloboda drugih lica. Dakle, državi je dozvoljeno da ograniči vršenje ovih prava samo kada se radi o općem društvenom interesu, ali ne i da ih u cjelini suspendira.⁵⁵

Ustavni sud BiH u predmetu AP 3947/12, je isto tako, zapazio da navedena odredba ZKPBiH ne precizira koji su to općeprihvaćeni standardi odijevanja, ali da je Sud BiH u konkretnom slučaju imao u vidu da općeprihvaćeni standard ponašanja u civiliziranom društvu i da je naložio da se prilikom ulaska u zatvoreni prostor neke javne institucije skida kapa sa glave, što, zapravo, predstavlja gest poštovanja prema toj instituciji i njenoj funkciji, uobičajenom standardu ponašanja u jednoj pravosudnoj instituciji u civiliziranom i demokratskom društvu kakvom teži Bosna i Hercegovina. Ustavni sud, također, smatra da je takav uobičajeni standard ponašanja mogao i morao biti poznat apelantu. Osim toga, Ustavni sud je zapazio da je Sud BiH na jasan i nedvosmislen način upozorio apelanta na taj općeprihvaćeni standard ponašanja koji je obavezan za sve posjetioce kompleksa pravosudnih institucija bez obzira na vjersku, spolnu, nacionalnu ili drugu pripadnost. Usto je posebno naglasio da se ograničenje odnosilo samo na vrijeme boravka u sudnici, odnosno svjedočenja u Sudu BiH. Ustavni sud smatra da Sud BiH ovim ograničenjem na apelanta nije stavio pretjeran teret, budući da je od apelanta isključivo tražio da se u pravosudnoj instituciji ponaša u skladu sa *pravilima Kućnog reda*, koja važe za sve posjetioce kompleksa pravosudnih institucija, uz poseban naglasak da je ograničenje postojalo samo unutar sudnice.⁵⁶ *Ustavni sud je također podsjetio da je Bosna i Hercegovina sekularna država u kojoj je religija odvojena od javnog života zbog čega prostorije suda ne mogu biti mjesto za manifestiranje bilo koje vjere i ispoljavanje bilo čije vjerske pripadnosti.*⁵⁷ Polazeći od stava

⁵³ Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Sl. gl. BiH 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13. Čl. 242 st. 3 glasi: "Ako Tužilac, branilac, oštećeni, zakonski zastupnik, punomoćnik oštećenog, svjedok, vještak, tumač ili druga osoba koja prisustvuje glavnom pretresu ometa red ili se ne pokorava naređenjima sudije, odnosno predsjednika vijeća za održavanje reda - sudija, odnosno predsjednik vijeća će ga upozoriti. Ako upozorenje bude bezuspješno, sudija, odnosno predsjednik vijeća može narediti da se osoba udalji iz sudnice i kazni novčanom kaznom do 10.000 KM. Ako Tužilac ili branilac budu udaljeni iz sudnice, sudija, odnosno predsjednik vijeća će obavijestiti Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine ili advokatsku komoru čiji je branilac član - radi preduzimanja daljih mjera."

⁵⁴ Usp. tač. 37 Odluke Ustavnog suda BiH AP-2190/13.

⁵⁵ V. tač. 37 Odluke Ustavnog suda BiH AP-2190/13.

⁵⁶ O neuvjerljivosti ovakvog stava S. Sali-Terzić, *Manifestacija vjerskih uvjerenja u pravosuđu: legitimno ograničenje ili diskriminacija?*, ss. 11 i dalje, dostupno pod:

http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Sevima_Sali-Terzic4, očitavanje 27. 03. 2016.

⁵⁷ Tač. 47 i dalje Odluke Ustavnog suda BiH AP-2190/13.

ESLJP-a da u demokratskom društvu u kojem postoji više religija (kao što je to slučaj u Bosni i Hercegovini) može da se pojavi potreba za uspostavljanjem ograničenja na slobodu vjere u kontekstu obaveze jedne nezavisne pravosudne institucije „da podržava vrijednosti koje ljude zbližavaju, a ne razdvajaju“! Ustavni sud BiH je smatrao da je u konkretnom slučaju ograničenje, koje je bilo privremenog karaktera, težilo ciljevima koji su legitimni.

4. Normativna osnova i posljedice Zaključka VSTV-a BiH

Zaključak VSTV-a kojim je zadužena Stalna komisija za sudsku i tužilačku etiku, nezavisnost i nespojivost, da pripremi prijedlog dopuna Etičkog kodeksa za sudije i Etičkog kodeksa za tužioce u smislu jasnog preciziranja odredaba o zabrani nošenja vjerskih obilježja sudijama i tužiocima, odnosno nosiocima pravosudnih funkcija; potom, da se svim rukovodiocima pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini uputi dopis kojim će se skrenuti pažnja na zabranu nošenja vjerskih obilježja svim uposlenim u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini, i konačno, da nosioci pravosudnih funkcija u svakom konkretnom slučaju cijene i odlučuju o pitanju nošenja vjerskih obilježja od strane stranaka u sudnicama, pri čemu je potrebno svaku pojedinu situaciju pažljivo procijeniti u njenom cjelokupnom kontekstu, imajući u vidu sa jedne strane prava pojedinca na slobodu vjere i prava na jednak pristup pravdi za sve i sa druge strane zahtjev poštivanja i očuvanja ugleda pravosudnih institucija, te objektivne zahtjeve sudskih postupaka za pravnu osnovu ima prethodno citirane entitetske zakone, praksu ESLJP-a i Ustavnog suda BiH. Pravilnikom u unutrašnjem sudskom poslovanju⁵⁸ je detaljno propisan standard odijevanja i ponašanja u sudovima. Kodeks sudijske⁵⁹ i tužilačke etike⁶⁰ također, eksplicitno zabranjuju ispoljavanje vjerskih uvjerenja za vrijeme obavljanja službene dužnosti. Kada su u pitanju državni službenici zaposleni u sudovima i tužilaštvima, Etički kodeksi za državne službenike (BiH, FBiH, RS i BD BiH) na sličan način propisuju standarde odijevanja državnih službenika, koji su dužni da vode računa o svom izgledu, odnosno da budu prikladno i uredno odjeveni, primjereno poslovima državnog službenika i da svojim načinom odijevanja na radnom mjestu ne narušavaju ugled institucije, s tim što Etički kodeks za državne službenike FBiH dodatno definiše šta se smatra neprikladnom odjećom.⁶¹ Bitna razlika u pogledu javnog ispoljavanja vjerskih uvjerenja je u nepostojanju zabrane ispoljavanja u Etičkom kodeksu za državne službenike! Da li bi, prema tome hidžab bio neprimjeren način odijevanja?

Slijedeći pravnu argumentaciju i pravne standarde pravni osnov u pozitivnim normama nije moguće pronaći za takav vid zabrane. U vezi sa nošenjem vjerske odjeće u javnim institucijama, Ustavni sud BiH je odbio apelaciju pripadnice Oružanih snaga BiH, koja je smatrala da joj je zabranom nošenja marame ispod službene uniforme povrijeđeno pravo iz člana II/3.g) Ustava BiH i člana 9 EKLJP, pravo na nediskriminaciju iz člana II/4 Ustava BiH i člana 14 EKLJP, te pravo iz člana 13 EKLJP. Ustavni sud BiH je zaključio da nošenje hidžaba-marame predstavlja manifestiranje vjere i kao takvo spada pod zaštitu u smislu člana 9 Evropske konvencije. Ustavni sud BiH je utvrdio da apelantica nije diskriminirana (ali iz formalnih razloga, jer nije postojala odluka kojom je apelantica suspendirana s posla), jer je odredbama Zakona o službi u Oružanim

⁵⁸ Čl. 127 Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju, Sl. gl. RS 9/14.

⁵⁹ Čl. 4 Kodeksa sudijske etike, Sl. gl. BiH 13/06 i 24/15.

⁶⁰ Čl. 4 Kodeksa (bilj 59).

snagama BiH propisano da su vojne osobe dužne nositi uniformu za vrijeme obavljanja službe, što je apelantici moralo biti poznato prilikom potpisivanja ugovora o radu.

5. Zaključak

Normativni osnov Zaključka VSTV-a koji je izazvao burne reakcije je nesporan. VSTV nije prekoračio svoja ovlaštenja donošenjem Zaključka, suštinski se radi o interpretaciji važećih pravnih propisa u pravnom poretku. Ipak, sam smisao pravnih standarda je diskutabilan! Naime, ESLJP i normativni propisi Bosne i Hercegovine nisu uniformni. Sam ESLJP nema konzistentnu praksu koja nudi egzaktne odgovore na sporna pitanja uspostave standarda sekularne države. Smisao sekularne države jeste da vjera i država djeluju odvojeno. Prisustvo vjere u javnoj sferi nije aspolutno zabranjeno. Međutim, koncepcija sekularne države treba da bude prilagođena konkretnom društvu. Postavlja se pitanje interesa promocije vjere u javnoj sferi društva koje je prije dvije decenije krvavim sukobom rješavalo, između ostalog, i pitanje vjere. Krhka, ispunjena tenzijama Bosna i Hercegovina, treba maksimalno uvažavati princip harmonije, pluralizma i neutralnosti. Isticanjem vjerskih obilježja nosioci pravosudnih i javnih funkcija rizikuju sasvim opravdanu zebnju korisnika njihovih funkcija. Vjerska obilježja (nedvosmisleno) ukazuju na oficijelnu vezu institucija javne vlasti sa jednom religijskom skupinom i, eventualno jednim narodom, u društvu koje je pluralno.

Sfera koja bi trebala da bude barjaktar slobode, neutralnosti, nepristrasnosti u post-konfliktnom društvu, u društvu u kojem vjerske zajednice nemaju častan historijat djelovanja proteklih decenija, biva patronizirana sve intenzivnijim religijskim uticajem. O uzroku se ne vodi polemika, a to je indikativno za odvojenost države od vjere. Pozivanje na tradiciju dozvoljenog nošenja vjerskih obilježja u javnoj sferi, za pravnike nema relevantan značaj. Tradicija ne podrazumijeva zabranu preispitavanja uvriježenih rituala i predstava. Ipak, Zaključak VSTV-a koji se odnosi na stranke i tužilaštvo, nema uporište u pozitivnim normama BiH! Ukoliko se za tužioce može pronaći analogan razlog legitimnost za uvođenje zabrane isticanja vjerskih obilježja, postavlja se pitanje koji je legitimni razlog, bez prethodno provedene javne debate, za zabranu nošenja vjerskih obilježja strankama, a bez pravnog osnova u nacionalnim normama?!